

HEDESELSKABETS TIDSSKRIFT

Oplag: 19.600

Nr. 11

20. august

72. årg.

UDGIVET AF DET DANSKE HEDESELSKAB

1951

naar og hvor
De ønsker det
fra

DVI

VANDINGSANLÆG

-omgaaende Levering

-forlang Brochure.

DANSK VANDINGS INDUSTRI
PROJEKTERING · FABRIKATION
INGENIØR HOLGER ANDERSEN
SNOGHØJ FREDERICA TELEFON ERRITSØ 125

Billig i drift - alsidig anvendelig

Flere års beregninger,
eksperimenter og prak-
tiske markprøver danner
grundlaget for NUFFIELD
traktorens succes

Billig i drift både på benzin, petroleum og dieselolie. Indstilleligt kølerjalousi og 5 fremadgear. Let at betjene og vedligeholde.

Rigelig kraft under alle forhold. Motoren udvikler op til 43 hk., hvilket i forbindelse med de velafpassede 5 fremadgear, den store egenvægt med rigtig vægtfordeling og den store hjuldiameter giver en enestående trækevne under alle forhold.

Kan arbejde med alle redskaber. Den hydrauliske løfteanordning pas-

ser til både danske og engelske bærerredskaber. Dobbeltvirkende hydrauliske hjælpecylindre kan anbringes på redskaber både foran, mellem hjulene og bag på traktoren, samt på læsseapparater og andre specialredskaber.

Komfortabelt og godt affjedret førersæde. Stort velaffjedret sæde med kontrolhåndtag anbragt indenfor bekvem rækkevidde. Stor ratudveksling og lille venderadius. Begge aksler indstillelige til rækkeafgrøder.

Forlang demonstration hos nærmeste forhandler

NUFFIELD
UNIVERSAL

TRAKTOR

har alt - udfører alt!

DANSK OVERSØISK MOTOR INDUSTRI A/S
Glostrup

REGN

i rette tid og rigtig mængde er den altbestemmende faktor for afgrødernes vækst og

**bestemmer
høstudbyttet**

Svend Puggaards Maskinfabrik

St. Sct. Hansgade 7
Viborg . Telefon 1269

Specialkonstruktion,
der muliggør supplerende
udvidelser

Leverandør til
hedeselskabet

Overslag og tilbud på *regnvandingsanlæg* i alle størrelser

Effektiv

DESINFEKTION

af

Malkemaskiner . Spande
Kloaker . Redskaber
Rørledninger . Kærner
og Centrifuger

er den bedste Forudsætning for Fremstillingen af

første Klasses Mælk

Brug derfor dagligt

● **»CHL« CHLORAMIN** ●

CHR. HANSEN'S LABORATORIUM A/S

Sct. Annæ Plads 3 . København K.

Til alle slags bygninger

DANSK

ETERNIT

TAG- OG VÆRBEKLEDNING

DANSK ETERNIT FABRIK A/S
AALBORG

SALGSKONTOR:
KAMPMANNSGADE 2 . KBHVN.V
TELEFON: CENTRAL 3785

C. Philipsen & C.º

Sct. Mathiasgade 58 . Viborg

Elektriske anlæg
Vandværksanlæg
Telefon 173 og 174

Vestjysk

Trælasthandel

Varde

Betonvarefabrik

H. Kunøe og Aage Pedersen

Varde . Tlf. 519 - 520

Landbrugsrør

(drænrør)

efter Ingf. normer.

FORLANG TILBUD

Alt i prima røde drænrør.

Silkeborg, Herning og omliggende
teglværkers salgskontor

Torvet 6, Silkeborg

Telefon 1200

repræsenterende følgende værker:

A/S Lysbro Teglværker.

De Forenede Teglværker,

Lysbro.

Bøgild Teglværk, Lysbro.

Vinderslevgaard Teglværk.

Paarup Teglværk.

Bjødstrup Teglværk.

Gjern Teglværk.

Visgaard Teglværk.

Højriis Teglværk, Ikast.

De Forenede Midtjydske

Teglværker, Herning.

ANVEND TØRVESTRØELSE VED DRÆNING . . .

På jorder med fintsandet undergrund kan en tilsanding af drænrørene forebygges ved anbringelse af et lag tørvestrøelse (»hundekød«) omkring stødfugerne, ligesom tørvestrøelse med fordel benyttes ved dræning i stiv lerjord.

Spørg hedeselskabet

HØJSLEV TEGLVÆRKER A/S

Prima, røde drænrør

i størrelse fra 2 til 15 tommer . Indhent tilbud . Tlf. Højslev 3

Til betonarbejder, der haster

SUPER RAPID CEMENT

Hærdner også i kulde
betydeligt hurtigere
end almindelig Port-
land-Cement

Kaas- Briketter

Hovedforhandler:

Nordjyllands

Kulkompani

Nørresundby

Telf. 4227 . 4228

Fabrik: Kaas

Telf. Kaas 11

HAMMERUM HERREDS

Spare- og Laanekasse

Herning - Telf. 10 . 314

Østergade 6

Kontortid: 10-12,30 og 14,30-17

Ellidshøj Kridt- og Kalkværk

v/ E. M. Christiansen, Aarhus

Telefon Ellidshøj 4 og Aarhus 7312

Fabrikation af jordbrugskalk samt foderkridtmel

Løve Garn

Aktieselskabet Holger Petersen

Købmagergade . København K.

AEROLIT
DANSK SIKKERHEDSPRÆNGSTOF

Hedeselskabets Tidsskrift

Nr 11

20. august 1951

72. årg.

Indtrædende medlemmer indtegnes hos selskabets forretningsførere. Medlemsbidraget er enten årlig mindst 5 kr. eller en gang for alle mindst 100 kr. Større bidrag modtages gerne. Tidsskriftet udgår ca. 16 gange årligt og sendes uden vederlag til selskabets medlemmer. Annoncer bedes sendt til Hedeselskabets hovedkontor, Viborg. Annoncepris 50 øre pr. mm. Oplag 19.600 eksemplarer.

Indhold: Årsberetning 1950—51. (Slutning).

Årsberetning 1950—51

ved

direktør *Niels Basse.*

(Slutning.)

Om de hedeopdyrkninger, som hedeselskabet udfører i samarbejde med *A/S Jydsk Landvinding*, skal bemærkes følgende:

Gudum hede. Opdyrkningsarbejdet, skelplantning, vejanlæg og udstykning er afsluttet, og de fleste lodder er bebygget, men endelig regnskabsopgørelse mangler, idet udbetaling af statens tilskud til vejanlæg afventer vejenes optagelse på regulativet.

Sdr. Lem hede. Pløjning og knivharvning blev udført sidste sommer, og mergel blev tilkørt i dynger. Mergelen bliver nu udkørt og spredt, hvorefter arealet på det nærmeste er tjenlig til udstykning. Vejanlæg mangler dog endnu. Det drejer sig om 54 ha meget god jord, som tænkes delt i 4 ejendomme.

Viumkrog hede ved Troldhede udgør ca. 40 ha og tænkes delt i to ejendomme. Pløjning og knivharvning er på det nærmeste afsluttet, og merglingen ventes udført nu i sommer.

Sdr. Vium hede. Det pågældende areal, der udgør ca. 45 ha, er af hedeselskabet afstået til Tarm-Foersom husmandsforening til anvendelse som fælles græsningsfenne. Kultiveringen er nu afsluttet, og det meste af arealet er udlagt med græs og hvidkløver, som synes at lykkes godt. Husmandsforeningen har her foreløbig indsat 63 kreaturer og 4 plage til græsning. Købesummen for arealet er lånt af jordfonden, og kultiveringen er udført ved hjælp af grundforbedringslån og Hedebrugets opdyrkningstilskud. Denne form for oprettelse af fælles græsningsfenne virker som fremskaffelse af tillægsjord

til mindre ejendomme, og for så vidt på en heldig måde, som det især er græsningsarealer, der mangler på de små ejendomme. Til sådanne fenner kan udmærket anvendes arealer, som på grund af isoleret beliggenhed og dårlige vejforhold egner sig mindre godt for opdyrkning til bebyggelse.

De systematiske hedeundersøgelser.

Undersøgelsen og kortlægningen af de tilbageværende heder i Jylland er nu med udsendelse af beretning afsluttet for *Ribe*, *Ringkøbing* og *Aalborg* amter, og for *Vejle* amt er materialet omtrent færdigt. For *Ribe* og *Ringkøbing* amter blev arbejdet udført i årene 1937—39.

Krigen og det dermed følgende krav om talrige moseundersøgelser medførte en standsning af hedeundersøgelserne, og efter krigen har det stigende antal kalktrangsundersøgelser for mergelselskaberne gjort det svært at afse mandskab til undersøgelsen af hederne. Man har dog nået at få undersøgelserne i *Aalborg* og *Vejle* amter afsluttet i 1950, og arbejdet er påbegyndt i *Hjørring*, *Thisted* og *Viborg* amter.

Ved undersøgelsen i marken benyttes Geodætisk Instituts nyeste målebordsblade over egnen, der dog kan være 20—30 år gamle. Herpå indtegnes da de arealer, der er opdyrket eller beplantet, siden målingerne for kortene fandt sted, medens den tilbageværende hede i henhold til jordbundsundersøgelsen gives særlig signatur efter beskaffenhed og fugtighedsforhold m. v. (god, brugelig eller simpel hede, lav hede, hedekær, lyngmose, klit o. s. v.). Endvidere indtegnes nye tilkommende ejendomme, som man kan se er opført på arealer, der henlå som hede, da kortet blev udfærdiget. Når hele amtet er gennemgået i marken, forestår der et stort opmålingsarbejde, der dog udføres om vinteren med kortene som grundlag.

Forinden man ser på resultaterne fra de afsluttede undersøgelser i *Ribe*, *Ringkøbing* og *Aalborg* amter, er der anledning til at se lidt på den officielle statistik for de tre amter som helhed. Den første tælling, der medtog hede og lyngmose m. v., stammer fra 1881 og den sidste fra 1929 (tallene fra tællingen i 1949 er endnu ikke offentliggjort):

År	Ager og eng ha	Hede og lyng- mose m. v. ha	Skov og plantage ha	Veje, haver m. m. ha
1881.....	620260	379798	20725	19149
1907.....	604286	239869	76291	29866
1929.....	735176	173217	96596	47341
Arealstigning.....	114916	÷206581	75871	28192
Sligning i pct.....	19	÷54	367	147

I løbet af de ca. 50 år fra 1881 til 1929 er hedearealet i de tre amter formindsket med over 200 000 ha eller 54 pct. Efter tallene skulle halvdelen heraf være medgået til forøgelse af skovarealet og arealet af veje og haver m. v., medens den anden halvdel er blevet til landbrugsareal. Denne fortolkning er dog ikke helt rigtig, idet det fortrinsvis er den gamle agermark, der må afgive areal til veje, haver, baner og bebyggelse m. v., ligesom der også fra den gamle agermark er medgået visse simple arealer til beplantning. Det er således væsentlig mere end halvdelen af indtagne lyngarealer, der er blevet til agermark.

Ved hedeundersøgelserne beskæftiger man sig kun med de lyngklædte arealer samt de arealer heraf, der siden arbejdskortenes trykning er indtaget til agermark eller beplantning.

For de tre amter er der sket følgende udvikling med hensyn til hedens kultivering eller beplantning:

Amt	Lyngklædt areal efter kortet ha	Heraf er		Restareal lyngklædt ha	Antal nye ejendomme
		opdyrket ha	tilplantet ha		
Ribe (1910—1938)	61402	27491	4993	28918	607
Ringkøbing (1914-1939)	94513	31847	3639	63337	866
Aalborg (1921—1950) . .	29195	15300	1880	12015	352
Ialt	185110	74638	10512	104270	1825

Det ses heraf, at målebordsbladene hurtigt bliver forældet, når det gælder at vise hedens udstrækning, nye plantager og hedeopdyrkerens ejendomme. Hvis man undersøger hedens udstrækning på de foreliggende målebordsblade, bør man gå ud fra, at omved halvdelen af de med lyngsignatur viste arealer nu er opdyrket eller tilplantet.

I de i parentes anførte opdyrkningsperioder er der i de tre amter opdyrket til agermark ca. 75 000 ha, og der er herpå opført 1825 nye ejendomme. Dette svarer til 40 ha pr. ejendom, men gennemsnitsstørrelsen af de nye brug kan næppe sættes til mere end 20 ha, og halvdelen af opdyrkingen må derfor være foretaget i tilslutning til bestående brug.

De tilbageværende arealer af udyrket og ubeplantet hede, klit og lyngmose fordeler sig således:

Amt	Middelgod til god hede ha	Simpel hede ha	Hedekær ha	Ialt hede og hedekær ha	Klit og indsande ha	Ialt lyngmose ha
Ribe.....	8076	8990	4825	21891	3453	3574
Ringkøbing ...	40350	10345	4468	55163	4310	3864
Aalborg.....	4465	1055	218	5738	—	6277
Ialt.....	52891	20390	9511	82792	7763	13715

For de tre amter gælder tallene for henholdsvis 1938, 1939 og 1950, og der må regnes med, at der har fundet en meget betydelig opdyrkning og tilplantning sted i Ribe og Ringkøbing amter siden undersøgelsernes afslutning og da særlig i årene efter krigen.

Det er altså gået rask med opdyrkning og tilplantning, men hvor længe vil det vare inden »de føje år« er gået. Efter den officielle statistik blev der i de tre amter årlig opdyrket eller tilplantet 4000 ha lyngareal som gennemsnit for tiden 1881—1907 og for tiden 1907—1929 ca. 3000 ha årlig, og går man tallene for hedeundersøgelserne nærmere efter, kommer man til det resultat, at der fortsat er opdyrket eller tilplantet ca. 3000 ha årlig i de tre amter.

Der er ca. 100 000 ha hede, klit og lyngmose tilbage i de tre amter, eller nok at kultivere eller tilplante i endnu 33 år. Imidlertid fragår der i de 100 000 ha meget betydelige arealer af fredet hede og hede, som af militæret er indtaget til skydebaner m. v. Desuden er der store klitarealer, som af forskellige grunde ikke vil blive tilplantet, og sammenlagt er der store arealer af lyngskrænter, som også i lang tid vil forblive urørt, og der er mange småpartier af lyngmose, afgravet og uafgravet, der er så forholdsvis lavtliggende, at afvanding og kultivering vil blive for kostbar.

Man må herefter næppe regne med, at den nuværende fart i hedeopdyrkingen og hedeplantningen kan holdes i mere end en halv snes år frem i tiden.

Efter den tid vil et meget stort antal af de tidligere hedesogne kunne meldes færdig med dette arbejde, og det vil da komme til at gå noget langsommere med resten, idet der bliver færre arbejdssteder, og flere steder vil det være de vanskeligst tilgængelige arealer, dre levnes til sidst.

Der venter imidlertid de svære hedeopdyrkningsredskaber et større arbejde med dybdebearbejdning af ældre dyrket hede med al og andre hårde lag i undergrunden, så der vil dog gå nogen tid, inden Jyllands heder er fuldt opdyrket.

Køer på græs i fællesgræsgangen på tidligere hede ved Sdr. Vium.

Kultiveringen af moser og kær m. v.

Jeg omtalte i fjor, at der spredt ud over landet ialt findes mellem 25 000 og 50 000 ha afgravet, men ukultiveret mose, som henligger uden at give udbytte af nogen betydning, men der er grund til at gentage, at der såvel fra samfundets side som af den enkelte lodsejer må gøres en større indsats for at få disse arealer nyttiggjort. Vi har simpelthen ikke råd til at lade så store arealer af værdifuld jord henligge i en så misrøgtet tilstand, som tilfældet er.

Der er forskellige grunde til, at de nævnte arealer fortsat får lov til at henligge i ukultiveret tilstand, og jeg vil her særlig pege på, at der ofte kræves samtidig afvanding af en række moselodder, at moselodderne ligger fjernt fra de ejendomme, hvortil de hører, og at de har en dårlig form. De nævnte forhold kan medføre, at enkeltvis kultivering af lodder ikke kan udføres, og at de enkelte ejere er mindre interesserede i at få en kultiveret moselod af dårlig form langt fra ejendommen og i almindelighed også med dårlige adgangsveje.

Fremgangsmåden må her være den, at lodderne samles på en hånd eller under et selskab for fællesopdyrkning, eventuelt således, at der laves en fenne for fælles græsning og med et antal dyr i forhold til ejernes tidligere arealstørrelse.

Sandmosens kultivering. Arbejdsministeriets kultivering af *Sandmosen* nordvest for Birkelse afgiver et udmærket eksempel på, hvordan en sådan sag kan ordnes. De pågældende arealer var udstykket i ca. 650 lodder, tilhørende ejendomme i en milevid omkreds. Mosen henlå i et vildnis af krat, lyng og tagrør og med en så rodet bund af huller og balkler, at den væsentligste del af arealerne har måttet planeres med håndkraft.

Mange lodsejere var villige til at sælge, andre vidste ikke, hvor deres lod lå, og ikke så helt få vidste ikke engang, at de havde en lod derude, og i et meget stort antal tilfælde var det sådan, at en mand nok ejede en lod, men havde afgivet tørveskærsretten til en anden. I afgravet tilstand var de fleste lodder som følge af den isolerede beliggenhed og foreliggende stand ganske uden værdi for ejerne.

Da det under krigen gjaldt om at skaffe arbejdsmuligheder, blev det besluttet at erhverve arealerne, og for at få en ende på sagen skete erhvervelsen ved ekspropriation, der forløb forholdsvis meget let og gnidningsløst. Der blev med lodsejerne truffet en ordning med hensyn til afgravning af restpartierne af tørv eller tildelt andre skærearealer i en år-række.

Det var tanken her at oprette en arbejdslejr, og opførelsen heraf blev da også påbegyndt, men senere blev afvandings-, vej- og kultiveringsarbejdet udført af arbejdsløse fra omegnskommunerne.

Arbejdsministeriet har indtil nu kultiveret ca. 150 ha af dette vildnis eller sumplandskab. Der lægges ud med græs og hvidkløver i første omgang, og græsningen lejes ud til egnens husmandsforeninger, der i sommer har sat 327 dyr ind på de frodige fenner.

Arealerne er af god beskaffenhed, tildels med fjorddynd i undergrunden, og efter nogle års afgræsning skulle der i den afgravede mose blive plads for 15—20 gode ejendomme. Resultatet er altså blevet nyttig beskæftigelse af et meget stort antal arbejdsløse og mulighed for oprettelse af en række gode ejendomme. Der er da også på egnen ubetinget tilfredshed med sagens udvikling.

De afgravede mosearealers kultivering falder noget lettere, når der kun er en ejer, og de store tørvevirksomheder, A/S Kaas Briketter, Cementfabrikkernes mosebrug, Pindstrup mosebrug, De jyske Kultørvfabrikker, Moselund tørvefabrikker, Vorbasse tørvefabrik og mange flere andre har meget fine resultater at fremvise i så henseende.

Det er en ret kostbar historie at kultivere afgravet mose, men det er langt lettere, når det gøres efterhånden som tørven afgraves, end når arealet først har fået lov til at gro efter i store tuer og krat. Arbejdet er dog overkommeligt, når tilskudslovene tages til hjælp, og kultiveringen giver megen arbejdsglæde.

Den øvrige virksomhed.

Moseindustri og moseundersøgelser.

I 1950 blev der ialt fremstillet henved en million tons tørvebrændsel i landets moser, og denne produktion må antages i store træk at svare til førkrigstidens produktion. Vilkårene for produktionen var ikke særlig gode, dels fordi der i sommerens løb var meget ringe efterspørgsel efter indenlandsk brændsel, dels fordi vejrforholdene især i eftersommeren var så ugunstige som næsten tænkeligt. Resultatet var derfor, at omtrent en trediedel af de producerede tørv blev stående på læggepladserne vinteren over, og en betydelig del af dem gik til grunde.

I forhold til året forud var der i 1950 en tilbagegang i tørveproduktionen for landet som helhed på 36 pct., men medens tilbagegangen i Jylland kun var ca. 15 pct., var den i gennemsnit for øernes amter 79 pct., hvilket med andre ord vil sige, at produktionen af tørvebrændsel her næsten var ophørt.

Der findes desværre ingen opgørelse over, hvor mange mennesker der var beskæftiget ved tørveproduktionen, da den nåede sit højdepunkt i 1943 med 6,2 mill. tons, men i 1945, da der fremstilledes ca. 5,7 mill. tons, var der i tørvesæsonen beskæftiget ca. 50 000 mandlige arbejdere og ca. 22 000 kvinder og børn. I 1950 var de tilsvarende tal 6370 mænd og ca. 2800 kvinder og børn. I de mellemliggende år er således over 40 000 mandlige ufaglærte arbejdere overgået til andet arbejde.

Medens forbrugerne i hele året 1950 kunne købe praktisk taget alt det udenlandske brændsel, de ønskede, samtidig med at gasværkerne landet over havde besvær med at få afsat de producerede koks, var året 1951 ikke blevet mange uger gammelt, før brændselskrisen satte ind, og på ganske kort tid var alle lagre rømmet. Årsagen dertil var først og fremmest meddelelserne om de meget mørke udsigter for brændselsimporten i indeværende år, som var foranlediget af de kæmpemæssige rustningsprogrammer, der blev forelagt verden over, og som ville beslaglægge ekstraordinært store dele af verdens i forvejen noget anstrengte kulproduktion. Slutningen af vinteren og foråret 1951 var derfor en streng tid for mange mennesker, der ikke havde haft de fornødne midler til at sikre sig vinterens brændselsforsyning, mens tid var.

Det hjalp kun lidt, at de forholdsvis få igangværende brunkullejer satte produktionen så stærkt i vejret som muligt; kullene blev revet væk, og rundt om ved lejerne holdt lange rækker af lastbiler i dagevis og ventede på at få læs. Det var ikke muligt med kort varsel at genåbne de mange nedlagte lejer, og brunkulproducenterne

ønskede ikke at genoptage driften i fuldt omfang, medmindre maksimalprisen på brunkul, der var uforandret siden krigens begyndelse, blev forhøjet væsentligt.

Således som situationen udviklede sig, kunne der ikke være nogen tvivl om, at det ville blive nødvendigt i 1951 at genoptage den indenlandske brændselsproduktion i fuldt omfang, i særdeleshed i moserne. Hedeselskabet modtog også et stadigt stigende antal anmodninger om undersøgelse af moser, der ligesom mange henvendelser angående statslån, priser, tilskud m. v. vidnede om, at tørveproducenterne var parat til at gå igang igen.

Som følge af den rådende kreditindskrænkning i forbindelse med pengeinstitutternes uvilje mod alt, hvad der har med tørv og moser at gøre, viste de sig snart, at det for at opnå den fornødne produktionsudvidelse var nødvendigt at etablere en *statslåneordning* svarende til den, der var gældende i krigsårene, og finansudvalget bevilgede derfor 2,5 mill. kr. til landbrugsministeriet til ydelse af driftslån til tørveproduktion. Beløbet er senere forhøjet til 3,1 mill. kr.

Der er ialt indgået 450 ansøgninger om sådanne lån til hedeselskabet, som derefter har afgivet indstilling i hvert enkelt tilfælde til landbrugsministeriet. Lånene er fortrinsvis ydet til erfarne tørveproducenter, som må antages at have evne og vilje til at tilbagebetale de ydede lån, mens der er vist tilbageholdenhed overfor ansøgningerne fra de uerfarne nybegyndere.

For at hindre, at brændselsmanglen bliver udnyttet til urimelige prisstigninger, er der tillige igen fastsat *maksimalpriser* på tørvebrændsel. Medens det sidst var landbrugsministeriet, der fastsatte disse priser og gennemførte den fornødne kontrol, er det denne gang prisdirektoratet, der har udsendt bekendtgørelsen, og som foretager de foranstaltninger, der anses for påkrævet for at gennemføre bestemmelserne i praksis.

Der er for tørv fastsat en enhedspris på 48 kr. pr. ton tørv med indtil 42 pct. samlet vand- og askeindhold, og der skal fradrages 1 kr. pr. ton for hver procent, vand- og askeindholdet er over den nævnte grænse. Denne pris er, medens dette skrives, ændret, således at der er tilladt en forhøjet pris for tørv, som leveres med under 35 % vand og aske. Den inddeling i prisklasser, der opretholdtes tidligere, er således forladt, og selv om det må anses for at være en fordel at have en enhedspris, må det dog anføres, at den valgte grænse er så høj, at der for de virksomheder, der fremstiller en askefattig tørv, kan ligge en opfordring til ikke at levere tørvene for tørre. Det må dog ligeud erkendes, at det er overordentlig vanskeligt at udarbejde en maksimalprisordning for tørv, der på en gang er gennemførlig i praksis, som gør ret og skel til alle sider, og som samtidig ikke lægger nogen

*Traktorerne anvendes mange steder i moserne
til transport til læggepladserne.*

dæmper på producenternes lyst og vilje til at fremstille den størst mulige produktion.

Årsagen dertil er først og fremmest, at tørv er et meget uensartet materiale. Dels fordi moserne er af vidt forskellig beskaffenhed, dels fordi de benyttede tørvfremstillingsmåder giver tørv af ulige konsistens og dels fordi den afgørende faktor — vandindholdet, og dermed vægten af tørvene — så at sige forandres fra dag til dag. Salget af tørv er derfor gennem tiderne som regel foregået efter antal,

Fræsetørven læsses i mosen.

og under normale forhold kan det baseres på et tillidsforhold mellem køber og sælger. Vanskelighederne opstår først i de perioder, hvor der som følge af øget efterspørgsel, igangsættes nye tørvevirksomheder, der ikke har den samme interesse i at bevare en kundekreds, som de producenter, der normalt fremstiller tørv.

Som allerede berørt har hedeselskabet i foråret udført et betydeligt antal *moseundersøgelser* for moseejere og tørvefabrikanter med henblik på udnyttelse til tørveproduktion i sæsonen 1951, nemlig ialt ca. 220; heraf alene på Sjælland 84. Desuden er der modtaget talrige skriftlige og telefoniske henvendelser angående analyser m. m. fra tidligere udførte undersøgelser, men disse har dog kun begrænset værdi, fordi de arealer, der tidligere er undersøgt for private, for den altovervejende dels vedkommende er afgravet, og materialet fra de i mellemkrigsårene foretagne systematiske moseundersøgelser er, som følge af krigsårenes kæmpemæssige tørvegravning, gennemgående forældet.

I en situation, som den der forelå i foråret, følte savnet af en ajourført landsomfattende systematisk moseundersøgelse stærkt.

Det er karakteristisk — og foruroligende —, at et stadigt stigende antal af de mosearealer, der ønskes undersøgt, viser sig at være uegnet til tørveproduktion på grund af for højt askeindhold, og det er allerede nu meget vanskeligt for en tørveproducent, der har opbrugt sin mose, at finde en egnet ny mose.

Det ville ikke være muligt at forøge tilvirkningen af brændsel i moserne i stort omfang, hvis ikke fræsetørvprincippet og dermed formbrændselsproduktionen var kommet til ved siden af de hidtil anvendte fremgangsmåder, idet det ved dette princip dels er muligt at udnytte væsentlige dele af den tørvemasse, der bliver bortkastet ved fremstillingen af almindelige tørv, dels at udnytte de ingenlunde ubetydelige mosearealer med ringe tørvedybde, som ikke tidligere kunne bruges til brændselsfremstilling.

Tilvirkningen af fræsetørv eller tørvsmuld er almindeligvis forholdsvis let og billig at iværksætte, og fremgangsmåden har den store fordel, at de afdrevne arealer uden besvær hurtigt kan bringes under landbrugsmæssig kultur i modsætning til mange af de til fremstilling af almindelige tørv benyttede moser, der desværre alt for ofte efterlades i en sørgelig forfatning.

Laboratoriet.

I året 1950 er ialt udført 94 751 analyser mod 72 627 i 1949. Det er navnlig antallet af Jordbundsanalyser, der er gået meget stærkt frem. Fordelingen af de forskellige analyser er iøvrigt følgende:

1. **Brændselsanalyser, ialt 2055**, der vedrører 210 prøver af tørv, 89 af tørvejord, 17 af tørvesmuld, 8 af formbrændsel, 1 briketprøve, 493 prøver af brunkul, 4 af stenkul, 2 af kulafharpning og 1 af koksafharpning.

Analyserne omfatter 503 brændværdibestemmelser, 703 vandbestemmelser, 727 askebestemmelser og 4 svovlbestemmelser.

Tørveanalyserne har med hensyn til vandindhold varieret fra ca. 23 pct. til ca. 50 pct. Hyppigst har vandindholdet ligget mellem 30 og 40 pct. og har gennemsnitlig været 36,2 pct. Askeindholdet har gennemgående været lavt, således at samlet vand- og askeindhold i gennemsnit kun har været ca. 41 pct. Det bemærkes, at analyserne — med få undtagelser — har vedrørt jydskt tørv, leveret navnlig over Aalborg havn og i København.

Tørvesmuldanalyserne har med hensyn til vandindhold varieret fra 15 til 30 pct. og med hensyn til aske fra 10 til 20 pct. Gennemsnitlig har indholdet af vand og aske tilsammen været ca. 38 pct.

Formbrændselsanalyserne viste gennemsnitlig et vandindhold på ca. 18 pct. og et askeindhold på ca. 14 pct., d.v.s. var af en bedre kvalitet end i 1949.

Brunkulsanalyserne viste som tidligere, at vandindholdet hyppigst ligger mellem 48 og 50 pct. og askeindholdet mellem 2 og 8 pct. Den effektive (nyttige) brændværdi har hyppigst (i ca. 75 pct. af alle tilfælde) ligget mellem 2200 og 2700 k. cal.

Til sammenligning med analyserne af det indenlandske brændsel skal anføres, at *analyserne af stenkul* viste variationer fra 5—15 i askeprocent, 4—10 i vandprocent og i brændværdi (effektiv) fra 6100 k. cal. til 6700 k. cal.

Kulafharpning viste gennemsnitlig ca. 17 pct. vandindhold, 13 pct. aske og en effektiv brændværdi på ca. 5000 k. cal.

Koksafharpning viste gennemsnitlig ca. 12 pct. vandindhold, 33 pct. aske og 5800 k. cal.

2. **Jordbundsanalyser, ialt 84 381**, der omfatter 59 360 reaktionstal, 61 kalkbehovbestemmelser, 11 673 kaliumbestemmelser, 12 861 fosforsyrebestemmelser (efter forskellige metoder, se senere), 218 manganatal, 195 kobbertal og 13 ledningstal.

For mergelselskaberne er der i årets løb undersøgt 31 192 prøver, der med hensyn til reaktionstal fordeler sig på følgende måde:

Mineraljorder.

Reaktionstal	under 5,0	5,0—6,0	6,1—7,0	over 7,0	Ialt
Antal prøver.....	962	8791	17.774	1483	29.010
Procentisk fordeling	3,3	30,3	61,3	5,1	100

Humusjorder.

Reaktionstal	under 4,0	4,0—5,0	5,1—6,0	over 6,0	Ialt
Antal prøver.....	106	634	1347	95	2182
Procentisk fordeling	4,9	29,1	61,6	4,4	100

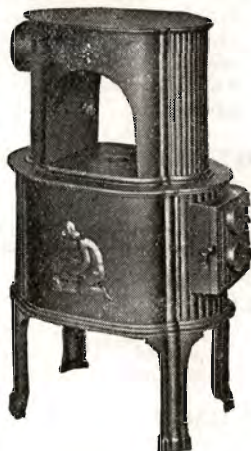
3. Mergel- og kalkanalyser, ialt 3163, der omfatter 3051 bestemmelser af kulsur kalk, 1 bestemmelse af brændt kalk, 1 bestemmelse af hydratkalk, 65 bestemmelser af vandindhold og 44 bestemmelser af kornstørrelser (sigteprøve).

Af de anførte analyser er 2587 udført på foranledning af hedeselskabets mergelafdeling. Efter det procentiske indhold af kulsur kalk (CaCO_3) i tørstoffet har fordelingen af prøverne været følgende:

Indhold af kulsur kalk i tørstoffet	under 10%	10—20 %	20—30 %	30—40 %	40—50 %	50—60 %	60—70 %	70—80 %	80—90 %	over 90 %	Ialt
<i>Mergel:</i> antal.....	54	342	685	689	347	221	117	54	15	16	2540
procentisk fordeling..	2,1	13,5	27,0	27,1	13,7	8,7	4,6	2,1	0,6	0,6	
<i>Råkalk:</i> antal.....							2	10	1	11	24
procentisk fordeling..							8,3	41,7	4,2	45,8	
<i>Mosekalk:</i> antal.....						1		1	6	1	9
procentisk fordeling..						11,1		11,1	66,7	11,1	
<i>Skrivekridt og foderkridt</i> antal.....									5	8	13
procentisk fordeling..									38,5	61,5	
<i>Østersskal:</i> antal.....									1		1
procentisk fordeling..									100,0		

RIBE *Brændeovne og Tørveovne* *Brændekaminer* *Brændekomfurer*

Moderne emaillerede
Rundtræk-Kaminer
i mange Typer og Størrelser.
Ovne & Komfurer.
Bygnings-Støbegods
RIO Radiatorer
Ribe Centralvarmekomfurer
Brochure sendes paa Forlangende

A/s RIBE JERNSTØBERI · RIBE
GRUNDLAGT 1848 · TELEFON: RIBE 261 (3 LINIER.)

Handelsbanken i Viborg

Filial af Aktieselskabet
Kjøbenhavns Handelsbank

Kontortid: 9—15
Telefon 1500 (5 linier)
Kontor i Karup

Viborg Byes og Omegns Sparekasse

Telefon 1400 (3 lin.)

Sct. Mathiasgade 68
Kontortid: Kl. 9—15

Børnelammelses- og ulykkesforsikring

Den gensidige
Landbo-Sygeforening

Vesterbrogade 15
København V.
Telef. 6659 - 5974

Alt i cementvarer,

rør i alle gængse størrelser efter ingeniørf. normer.

Tjæreborg cementstøberi.

Hurtig levering. Telefon 21. Reel betjening.

Landbrugslotteriet

udlodder årligt
kr. 5.485.620

Største gevinst
2 gange årligt
kr. 80.000

Røde DRÆNRØR

fra 2"-12" haves
altid på lager
Forlang tilbud

»Sofienlund«

Teglværk
Telefon 10 Ulstrup

AKTIESELSKABET

SKARREHAGE MOLERVÆRK

STRYG elektrisk....

Stenstrup og Odense
teglværkers kontorer

Stenstrup - Telefon nr. 19

Prima drænrør

FORLANG
„ODIN“
ØL

FINESTE KVALITETER

AALBORG TAFEL AKVAVIT.

Midtjydske Teglværkers Salgskontor S. m. b. A.

TELEFON SKIVE 1030

Alle størrelser i drænrør leveres

TELEFON VIBORG 1330

Nivaagaard Teglværk

Nivaa telefon nr. 9

DRÆNRØR . MURSTEN . TAGSTEN

Tårnsiløsten
Drænrør
Baumadæk
Tagsten
Mursten

KÄHLERS Teglværk
Korsør

Røde — 2" — 12" Drænrør

Forlang tilbud

Akts. Frederiksholms Tegl- & Kalkværker
Islands Brygge 22 — København S. — Central 282

Teglværkernes
SALGSKONTOR

ESBJERG

Telefon 265 . 546

Drænrør

2" — 15"

Mursten - Tagsten

Kjellerup Betonvarefabrik

ved I. T. Birk . Telefon 45 Kjellerup
Efter kl. 17: Rødkjærsbro telefon 14

FØRER KUN $\triangle$ MÆRKEDE VARER

Alle arter betonvarer til afvanding og kloak føres
FORLANG TILBUD

Randers

MØRTELVÆRK OG
BETONRØRSFABRIK

v/ Marius Ødum
Kristrup pr. Randers
Tlf. 400 Randers fri not.

Kun $\triangle$ mærkede varer føres
Største lager
Bedste kvaliteter
Forlang tilbud

Midtjydske Betonvarefabrikker

Fabrik & lager—
Herning og Lind

Telf. Herning 476
Telf. Lind 45

Lager af $\triangle$ mrk. betonvarer

Petersværk Betonvare-Industri

Nørresundby . Telf. 1055 (2 lin.)

Alt i betonvarer efter D. S. 400
Renseanlægget »Ringtanken« (Dansk patent nr. 5982)

Røde drænrør
indtil 16" diameter

A/S Hvorslev Teglværk
pr. Ulstrup - Telefon 67 Ulstrup

Krogsgades Cementstøberi

v/ J. C. Halvorsen & søner
Kontor:
Dannebrogsgade 2, Aarhus
Telefon 5019 . 5020

Ny fabrik i Vejlbj
Tlf. Riisskov 9319

Alt i betonvarer D. S. 400

RØDE DRÆNRØR
føres altid på lager fra 2" til 8" - Tilbud til tjeneste
A/S GAMMELGAARD TEGLVÆRK
Telefon 187 . Skive

**Stenvad
Cementstøberi**

Telf. 6 Stenvad
Arnold Westmark

Alle $\triangle$ mærkede rør føres
Altid leveringsdygtig

Skive Cementstøberi

KNUD ØSTERGAARD
Telefon 921

Normrør

med garantimærket $\triangle$
Imprægnering
Brøndrør

Bjerringbro

Cementvarefabrik

ved Th. Petersen
Telf. 111 Bjerringbro

ALLE

$\triangle$ **MÆRKEDE RØR**

Imprægnerede
og uimprægnerede

Stort lager
Altid leveringsdygtig

Sydvestjydske Teglværkers Salgskontor Ølgod

Telefon 58

Telefon 59

Det ses af tabellen, at den hyppigst forekommende mergel har haft mellem 30 og 40 pct. kulsur kalk, men omtrent ligeså hyppigt er mergel med kun 20—30 pct. kulsur kalk forekommet. Over halvdelen (ca. 54 pct.) af alle analyserne viser således mergelkvaliteter,

Ungt frodigt læhegn skiller den nyopdyrkede jord, hvor kløveren står højt, fra heden. Til venstre ligger mergelen, der skal bruges, når heden bagved er pløjet op.

der ligger mellem 20 og 40 pct. med hensyn til kalkindhold. Kun ca. 15 pct. af de undersøgte mergelprøver har haft over 50 pct. kulsur kalk.

4. **Undersøgelser af speciel art, ialt 5151**, der har omfattet bl. a. 3136 analyser af jordens fugtighed, 268 volumenvægtsbestemmelser, 40 bestemmelser af porevolumen, 869 bestemmelser af organisk stof (humus) og 86 bestemmelser af kornstørrelse ved hjælp af slemmeanalyse. Alle disse bestemmelser er foretaget i tilknytning til hedeselskabets forskningsvirksomhed.

Endvidere er der i 110 prøver fra grundforbedringsarbejder ved

afgravede moser, inddæmmede arealer og lignende bestemt indhold af sure, opløselige eller iltelige svovlforbindelser (giftstoffer). Heraf er i 37 tilfælde foretaget balanceundersøgelser vedrørende forholdet mellem kalkindhold og svovlforbindelser. En del af disse prøver er tillige undersøgt for indhold af kogsalt (NaCl).

Af andre specielle undersøgelser skal nævnes analyser af vandingsvand for næringsindhold, drikkevand for skadelige stoffer, gasvand og ajle for ammoniakindhold, ensilageprøver for reaktionstal, roer og grønafrøder for tørstofindhold, tørvestrøelse og tørvesmuld for opsugningsevne overfor vand og ammoniak samt for indhold af skadelige stoffer og endelig en del materialer (sand og grus) til betonstøbning for kornstørrelse (sigtning), humus- og lerindhold.

Endelig skal nævnes, at der i forbindelse med en redegørelse over en metode til bestemmelse af den mobiliserbare fosforsyre i jordbunden er udført en række specielle undersøgelser, der er detaljeret beskrevet i Hedeselskabets Tidsskrift nr. 4, 1951. Her skal kun nævnes fosforsyrebestemmelserne i forsøg med tilførsel af forskellige mængder superfosfat og råfosfat til hedejord, hvoraf det fremgår, at fosforsyren i de superfosfatgødede parceller mobiliseres (til brug for planterne) i betydelig højere grad end i de tilsvarende råfosfatgødede, et forhold, der stemmer godt overens med det forhold, vegetationen udviser. Et udtryk for dette forhold vil man ikke kunne få frem ved brug af en analysemetode, der er baseret på syre som ekstraktionsmiddel, hvilket også ses af nedenstående tabel, hvor Statens Planteavlslaboratoriums fosforsyretal (svovlsyremetoden) er opført til sammenligning med hedeselskabets fosfattal (Zeolithmetoden) for de parcellers vedkommende, der er gødet med henholdsvis 2000 kg superfosfat og 2000 kg råfosfat pr. ha.

Tilførsel af kg gødning	Svovlsyretal (FS)	Fosfattal (FH)
2000 sup.	3,4	6,3
2000 råf.	3,6	2,3

Selskabets landejendomme.

Hesselvig Enggaard. Efter opførelse af et nyt stemmeværk i kanalen lægges der nu megen vægt på at få vanding udført overalt på engene. De store tilledningsrender er udbedret i foråret, og der holdes foreløbig en fast mand i engene for oprensning af fordelingsrender og pasning af vandingen i det hele taget. Det ser ud til, at det ret hurtigt vil lykkes at få engene op på den tidligere frodighed. Den gennemførte vanding giver mulighed for bedre græsning. Der haves i sommer 252 fremmede græsningsdyr og 15 plage. Hø-

slætarealet er lidt mindre end sædvanligt, men efter den kraftige og på så vidt muligt alle partier gennemførte vanding, tegner udbyttet af hø særdeles godt.

Besætningen på gården er blevet væsentlig forøget, og der haves nu 30 køer, 12 kvier og 20 kalve. Ved tillæg og lidt køb ventes kreaturbesætningen til efteråret bragt op på ca. 80 stk. (det stalden kan rumme). Det drejer sig her om sortbroget jydsk kvæg, hvortil er anskaffet en hollandsk tyr. For udnyttelse af nogle tørre græs- og tildels lyngarealer, som ikke kan overrisles, har gården overtaget Klosterlunds fårehold (5 får og 10 lam), idet Klosterlunds fåregræsning nu er bragt under kultur. Fåreholdet ventes forøget ved tillæg af lam.

I agermarken er arealet af rug og lupin formindsket noget til fordel for avl af roer og foderkorn, idet også svinebestanden er planlagt forøget. De dyrkede arealer, indbefattet Arnborg Hedegaard, fordeler sig således i indeværende år: Rug 16 ha, blandsæd 12 ha, lupin 3 ha, roer 11 ha, kartofler 10 ha og græs 8 ha. En del af arealerne vandes ved »regnkannon«.

Klosterlund. Ændringen fra en meget betydelig tørvevirksomhed til udelukkende landbrugsdrift har medført en udvidelse af det dyrkede areal med ca. 30 ha og dermed også en forøgelse af besætningen. Først blev de store læggepladser indtaget til dyrkning, og i løbet af de sidste par år er ca. 25 ha væsentligst afgravet mose bragt under kultur. Skønt omtrent halvdelen heraf dyrkes første gang nu i sommer, er stalden allerede for lille, og der arbejdes derfor med planer for en udvidelse. Den nuværende kvægbesætning, her R. D M., består af 13 køer og 12 stk. ungvæg, og der regnes med en udvidelse til mindst ca. 20 køer og 20 stk. ungvæg og kalve. De kultiverede mosearealer ligger lige ind mod gården, og derfor også bekvemt for afgræsning af malkekøer.

Inspektør Malmbak leder den daglige drift sammen med maskincentralen.

Pontoppidan. Moseforsøgsstationen er jo forlængst nedlagt, og arealerne udlejes år for år til tørveproduktion, hvilket giver god økonomi for driften. Arealerne vil let kunne afvandes og kultiveres efter afgravningen. Også det afgravede areal anvendes til læggeplads for tørv samt nogen afgræsning.

Bygningsvirksomheden.

Det samarbejde om landbyggeri, som hedeselskabets kontor i Aarhus i en årrække har haft med Aarhus amts landøkonomiske selskab, Kolind landboforening og Aarhus amts husmandsforeninger, er i 1950 udvidet til også at omfatte Kalø-Knebel Vig landboforening.

Der er fortsat vækst i arbejdet, men det er endnu ikke lykkedes at få økonomien til at hvile i sig selv.

I 1950 og året før har arbejdet haft følgende omfang:

		1950		1949
Fuldført.....	20 arbejder	344 256 kr.	18 arbejder	274 695 kr.
Under udførelse.....	44 -	1 119 120 -	20 -	506 840 -
Arbejder, der endnu ikke er taget stilling til.....	35 -	598 330 -	} 33 -	480 010 -
Henlagt.....	4 -	72 000 -		
Under projektering.....	20		16 -	
Vejledninger o.l.....	8			

Kloakarbejderne.

For kloakarbejdernes vedkommende har året været præget af stigende interesse for at få udarbejdede projekter ført frem til behandling for vandløbsretterne. Der arbejdes med 2 forskellige slags kloaksager, nemlig kloakeringer med tilskud fra staten og kloakeringer uden sådant tilskud. Ved årets slutning blev der fra arbejds- og socialministeriet udsendt et cirkulære om, at ministeriet under hensyn til vedtagne betydelige udvidelser af bygge- og anlægsvirksomhed samt til den almindelige økonomiske situation må anse det for nødvendigt at gennemføre begrænsninger af civile anlægsarbejder. Iværksættelse af beskæftigelsesforanstaltninger kan ifølge cirkulæret kun finde sted efter forudgående tilladelse i hvert enkelt tilfælde. Dette må nødvendigvis virke noget bremsende på kloakeringerne med statstilskud; men for de øvrige kloakeringer, der som oftest af de interesserede anses for meget påkrævede, er intet til hinder for den hurtige gennemførelse. Det viser sig, at ældre, henlagte projekter bliver taget frem igen foranlediget ved den stigende interesse for forbedrede hygiejniske forhold. I den nye vandløbslov, § 73, er foreskrevet, at finansministeriet skal indvarsles til vandløbsretternes behandling af såvel offentlige som private spildevandsanlæg, og ifølge af denne bestemmelse er, at der efterhånden etableres rensningsanlæg for spildevandssystemerne i højere grad end tidligere. Ved den nye vandløbslov er i § 74 i stærkere grad end efter den gamle lov fremhævet, at landvæsenskommissionerne, hvor spildevandsanlægget har almen offentlig interesse, kan bestemme, at pågældende kommune skal yde et tilskud til spildevandsanlægget. Tilskudet ydes sædvanligvis som en vis part af anlægsudgifterne, men kan tillige ydes i form af en særlig henstand med betalingen af de på visse grupper af ejendomme henhørende bidrag. Yderligere er det i vandløbsloven, § 94, tydeliggjort, at arealerne, der henhører under offentlige veje og jernbaner i det hele skal behandles på samme måde som andre grundstykker.

Der må frem i tiden imødeses en udvikling af denne kloakeringsvirksomhed, der absolut må betegnes som ønskværdig og gavnlig.

Kongenshus mindepark.

Bestyrelsen for Kongenshus Mindepark for hedens opdyrkere er sammen med arkitekter og medarbejdere fra hedeselskabet nået et godt stykke videre med planlægning af parkens udformning og for så vidt også med realisering af planerne, idet vejarbejdet er omtrent fuldført.

De fleste af mindestenene er købt, og billedhuggerarbejdet er påbegyndt. De nedsatte herredsudvalg arbejder gennemgående ihær-

digt med deres virksomhed for planens gennemførelse, og de fleste udvalg er færdige med såvel indsamling af de fornødne midler som med indstilling af fremragende hedeopdyrkere, hvis navne skal hædres ved indhugning på sognestene. I første omgang tænkes kun medtaget navne på afdøde hedeopdyrkere. Det bliver navne på selv-

Sten til Kongenshus mindepark indlades i Frederikshavn.

hjulpede folk, som har slidt hårdt hele livet igennem — mange vil også mene for hårdt, men i denne forbindelse er det interessant at konstatere, at de af det største hedeherred, Hammerum herreds, udvalg indstillede 127 afdøde hedeopdyrkere har opnået en *gennemsnitsalder* af $76\frac{1}{4}$ år, og de har levet og virket på heden i en tid, hvor gennemsnitsalderen var endog væsentligt lavere end nu, og uden at der har været nogen ungdomskommission til at beskytte dem under deres opvækst. Det tilføjes, at samme herredsudvalg har udarbejdet en liste over et tilsvarende og ligeså kvalificeret hold af nulevende hedeopdyrkere, en liste, der senere kan komme til nytte. Endelig har udvalget afleveret en kort liste med navne på folk, som uden at være praktiske hedeopdyrkere, har gjort et stort arbejde for hedesagen.

Der er med lærer *Rasmus Mortensen* som formand nedsat et udvalg til at skrive en lille bog om livet på heden. Bogen tænkes især

opbygget på grundlag af de af herredsudvalgene udarbejdede beskrivelser vedrørende de mænds virksomhed, hvis navne for efterslægten vil være indhugget i sognestenen.

Jeg skal her gentage, at det er tanken i en særlig naturskøn dal i heden at opstille en stor sten for hvert hedeherred langs bakkefoden ved den ene dalside. På stenene indhugges herredsvåbnet og så vidt muligt en sentens eller et ordsprog, som er karakteristisk for vedkommende herred. Desuden indhugges i form af to cirkler en slags grafisk fremstilling af arealets forholdsvis deling i dyrket jord, skove, plantager og udyrkede arealer og hede i året 1950 og for 100 år siden. Omkring eller ved siden af disse herredssten opstilles da de noget mindre sognesten med navne paa særlig dygtige hedeopdyrkere og kun sådanne, som hertil indstilles af herredsudvalget.

Billedhuggeren er som nævnt i gang med arbejdet med stenene og er indstillet på at fortsætte med fuld fart, til arbejdet er færdigt. Det haster derfor med at få herredsudvalgenes arbejde afsluttet, men på en sådan måde, at den påtænkte linie fra herred til herred kan holdes, så intet herred »får for lidt med« i forhold til andre.

Tværs over dalens nedre ende er det tanken at planere et ret stort parti af dalbunden for her langs randen at opstille sten for hedesagens pionerer, hvis gerning har haft almen betydning. Også her har man foreløbig tænkt at holde den linie, at der ikke rejses sten for nulevende personer.

Den gennemgående vej, der nu er lavet, og hvis beliggenhed er skitseret på kortet, slynger sig efter terrænet gennem heden, så man kan komme over de dybe dale og samtidig få et godt indtryk af det storslåede hedelandskab. Vejen er lavet så solid, at den fremefter skulle kunne bære også fuldtlastede rutebiler, men man ønsker dog ikke gerne videre kørsel på den endnu nye vej, og da især ikke med større vogne før ved mindeparkens åbning, som man fortsat håber vil kunne foregå efter høst 1952.

Det store egenartede monument, der i relief skal symbolisere hedens opdyrker, *Dalgas*, flankeret af dens digter og sanger, *Blicher* og *Aakjær*, forberedes; men rejsningen af dette monument vil tage sin tid. Det bliver en landsopgave at få rejst dette minde for den indsats, der har gavnet hele nationen. I løbet af 100 år forvandlede 800 000 ha udyrket jord til plantager, ager og eng. Det er nok værd at mindes. Monumentet skal være af høj kunstnerisk kvalitet. Her venter der billedhuggerne en ønskeopgave. De vil til sin tid komme til at konkurrere om det bedste forslag. Monumentet skal stå på en bakkekam, hvorfra der vil være en vid udsigt over den fredede hede.

Der arbejdes for tiden med planer vedrørende selve Kongenshus. Man er klar over, at mindeparken, og da ikke mindst fremefter, når

der så at sige ikke mere findes hede udenfor de fredede områder, vil blive en stor turistattraktion for ind- og udland. Det vil derfor blive nødvendigt at holde tilsyn med parken, bl. a. for renholdelsens skyld, og der må foruden parkeringspladser være et let tilgængeligt sted, hvor de besøgende kan få oplysning om meningen med det hele eller få mindre tryksager med forklaring. Kongenshus, der ligger lige ved indkørslen fra landevejen, egner sig godt som central herfor, og det er da en nærliggende tanke her samtidig at indrette en restauration, hvor de besøgende selskaber kan spise medbragt mad og om ønskes få anden fortæring — eventuelt beboelse, som på en hedekro. Der må arbejdes på langt sigt, og da mindeparken fremefter må hvile i sig selv, vil en mindre hotelvirksomhed i de allerede til rådighed stående bygninger måske kunne bære udgifterne til opsyn og renholdelse m. v. foruden at være en bekvemmelighed for de besøgende.

Udvalgsarbejder m. m.

Lejlighedsvis har jeg i beretningen omtalt forskellige udvalgsarbejder, men skal supplere dette med en samlet oversigt over de væsentligste udvalg, hvori hedeselskabet er repræsenteret, eller som hedeselskabet selv har nedsat:

Distriktsingeniør *Ebert* er indtrådt i Dansk Ingeniørforenings spildevandskomité's Furesø-udvalg, der har til opgave at belyse årsagerne til Furesøens fremadskridende entrofiering.

Samarbejdet med Akademiet for de tekniske Videnskaber i *Vandbalanceudvalget* og *Energiudvalget* fortsætter som hidtil.

Saltholm-udvalget har ønsket iværksat nye vandstandsmålinger i nogle borehuller på Saltholm; men planerne er henlagt indtil videre.

Sektionen for videnskabelig hydrologi har udsendt indbydelse til kongres i Bryssel 20. august—2. september 1951. Et uddrag af *Vandbalanceudvalgets beretning* om vandbalancen i Nordsjælland vil fra dansk side blive forelagt på denne kongres.

Det under 1. maj 1944 nedsatte *Ensilageudvalg* med afdelingsleder *J. Parbo* som formand og med afdelingsleder *C. V. Schledermann Larsen* og laboratorieforsøger *Th. Mogensen* som medlemmer har fortsat sit arbejde og udsendt en beretning.

Det af hedeselskabet i 1944 nedsatte *Dræningsudvalg*, hvor afdelingsleder *C. V. Schledermann Larsen* er formand og distriktsbestyrer *Th. P. Nielsen* samt forsøgsleder *Martin Olsen* er medlemmer, har ikke arbejdet i årets løb. Årsagen hertil er, at man i betænkningen gerne ville medtage resultaterne fra en studierejse til U. S. A., som distriktsbestyrer *Th. P. Nielsen* ved hjælp af Marshall-midler er udtaget til at foretage. Rejsen vil formentlig blive gennemført i efteråret 1951. Statens forsøgsvirksomheds repræsentant i udvalget, forstander *Tind-Christensen*, Ribe, er i årets løb afgået ved døden.

Konditionsudvalget, der består af civilingeniør *Frode Ebert*, afdelingsleder *C. V. Schledermann Larsen* og distriktsbestyrer *Åge Nielsen*, har fået konditioner for dræningsarbejder godkendt og udgivet. Der arbejdes nu med konditioner for levering af betonvarer.

Det oprindelig af de jyske grundforbedringsudvalg nedsatte *normudvalg for drænrør* — hvilket udvalg senere er anerkendt af landbrugsministeriet —, hvor hedeselskabet er repræsenteret af afdelingsleder C. V. Schledermann Larsen, har fortsat sit arbejde. Udvalget er nu færdig med en gennemgang af de jyske teglværkers drænrørsproduktion, hvorefter udvalget — efter landbrugsministeriets anmodning — vil fortsætte med en gennemgang af drænrørsproduktionen på øerne. I den tid udvalget har arbejdet, har der været et fortrinligt samarbejde med teglværksindustrien, der har indset, at udvalget på et rent sagligt grundlag arbejdede for en højnelse af drænrørens kvalitet. De sidst foretagne afprøvninger af drænrør viser, at dette er lykkedes. Når undersøgelserne på øerne er gennemført, vil udvalget fremkomme med et forslag til en stikprøvekontrol af den løbende produktion af drænrør.

Udvalget for styrtformer og vandløbsprofiler har fortsat sit arbejde. I det forløbne år er der udarbejdet tegninger til nye styrtformer. Udvalget kan formentlig afgive betænkning i 1952. Afdelingsleder C. V. Schledermann Larsen er formand for udvalget. Medlemmer er desuden mag. scient C. V. Otterstrøm, fiskeriministeriet, og civilingeniør J. E. Gerhard, medens civilingeniør A. Fredborg, hedeselskabet, er udvalgets sekretær.

Arbejdsudvalget vedrørende vandløbsloven, hvor hedeselskabet er repræsenteret af afdelingsleder C. V. Schledermann Larsen, er omtalt foran.

Hedeselskabets byggeudvalg, der består af kontorchef Dalberg-Larsen, afdelingsleder Schledermann Larsen og overkonstruktør Brüggmann, har fortsat sit arbejde med forberedelse af nybyggeriet på den af hedeselskabet erhvervede grund på Hjultorvet i Viborg. Efter at boligministeriet nu, efter ca. 1 års overvejelser, har meddelt de fornødne dispensationer skulle vejen ligge åben for udskrivning af den arkitektkonkurrence, som bestyrelsen i sin tid har vedtaget at arrangere.

Filmsudvalget undersøger mulighederne for at opnå tilskud til optagelse af en række nye film vedrørende hedeselskabets arbejde.

Hedeselskabet har som foran omtalt i 1950 nedsat et omfattende udvalg vedrørende hedeselskabets *forsknings- og forsøgsvirksomhed*.

Udvalget for kunstig vanding, der består af folketingsmand Olav Øllgaard, forstander H. Land Jensen, forstander Fr. Heick, civilingeniør B. S. Andersen og forstander N. C. Nielsen har som foran nævnt fortsat sit arbejde.

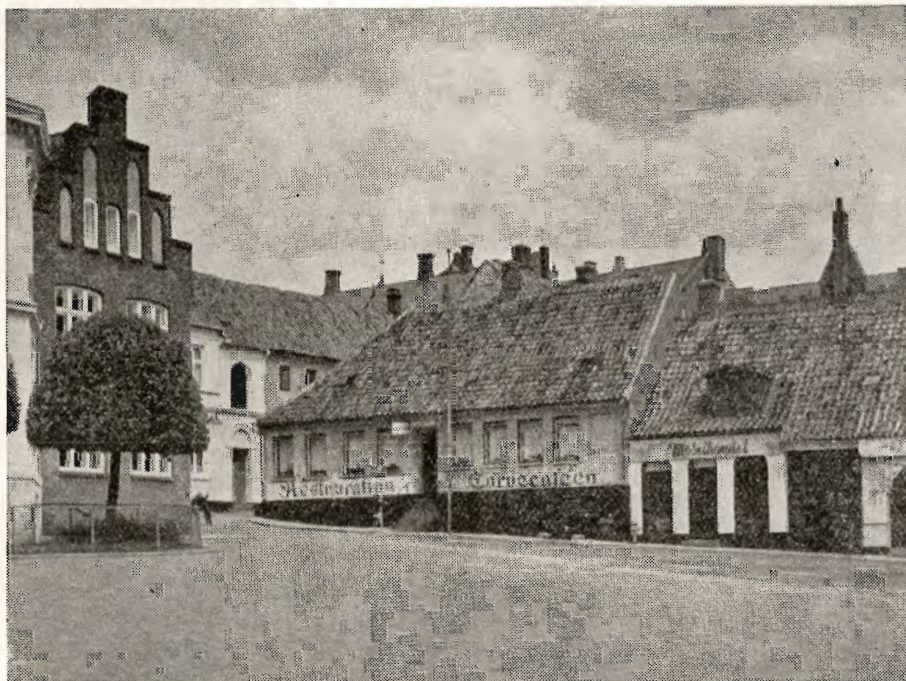
Som repræsentant for hedeselskabet er afdelingsleder, skovrider B. Steenstrup medlem af Statens skovnævn, Udvalget til hedeskovenes foryngelse, medlem af bestyrelsen for Dansk skovforening, medlem af De samvirkende Plantningsforeningers bestyrelse og medlem af det af landboforeninger og husmandsforeninger nedsatte læplantningsudvalg. Afdelingsleder Steenstrup har tillige deltaget i tilrettelægnngen af den 7. nordiske skovkongres.

Selskabets direktør er som repræsentant for hedeselskabet medlem af statens landvindingsudvalg, statens mergeludvalg, landbrugsministeriets brændselsvalg, landbrugsministeriets udvalg for Han herreds vejler, og direktør Basse er tillige formand for bestyrelsen for

den selvejende institution Kongenshus mindepark for hedens opdyrkere, hvor redaktør *Skodshøj* virker som sekretær. Direktør *Basse* er medlem af *Hedebrugets* hovedbestyrelse og direktør for A/S Jydsk Landvinding.

Studierejser m. m.

I 1950 har afdelingsleder *C. V. Schledermann Larsen*, distriktsbestyrer *Jespersen*, distriktsbestyrer *Alsted*, filialbestyrer *Gjerløv Hansen* og filial-

*De to gamle bygninger på Hjultorvet i Viborg,
hvor den nye kontorbygning tænkes opført.*

bestyrer *E. Nielsen* deltaget i NJF's kongres i Helsingfors, ligesom afdelingsleder *C. V. Schledermann Larsen* har repræsenteret Danmark ved en FAO kongres i Amsterdam for specialister i »land and water utilization and conservation«.

Civilingeniør *Niels Venov* har med støtte fra Marshall-hjælpen og fra hedeselskabet foretaget en studierejse i U. S. A. og med støtte fra Kr. Thomsens rejselegat en studierejse i Tyskland og Schweiz.

Et stort tal af plantningsafdelingens medarbejdere deltog i den nordiske skovkongres i Danmark i fjor. På en af ekskursionerne til Midtjylland redegjorde direktør *Niels Basse* for hedernes opdyrkning. 2 af skovkongressens ekskursioner gik henholdsvis til 5. og 7. plantagedistrikt.

Skovrider *K. Fromsejer*, Skærbæk, og distriktsbestyrer *Jespersen*, Aabenraa, har efter indbydelse af Landesverband der Landeskulturverbände

i Kiel foretaget en studierejse i Slesvig-Holsten, hvorunder navnlig hegns- og læplantningsarbejder samt afvandings- og tilkultiveringsarbejder blev besigtiget.

Skovtaksator *G. West-Nielsen* og forstfuldmægtig *Chr. Christensen* var i august måned, med støtte fra hedeselskabet og kammerherre Erdes legat, på en studierejse i Østrig med det formål at fremskaffe frø fra østrigsk fyr fra egnede bevoksninger. Som resultat heraf har man i dette efterår importeret et frøparti fra besøgte lokaliteter.

I september måned deltog forstkandidat *G. Bundesen* i en international skovbrugskongres i Skotland.

Foruden det store samlede besøg under den nordiske skovkongres har hedeselskabet været besøgt af et overordentligt stort antal udlændinge fra alle mulige lande. Det har været enkeltpersoner og fællesrejser og for både kortere og længere besøg.

Fra Holland, Sverige og Skotland har unge studerende periodevis opholdt sig ved hedeselskabets forskellige afdelinger.

Personaleforhold.

Hedeselskabets personale har i årets løb gennemsnitlig udgjort ca. 320 mand, hvortil kommer 70 mand fra Det flyvende Korps, hvilket er de samme tal som forrige år.

Hedeselskabet har i løbet af de sidste år gjort flere forsøg på at få gennemført en revision af lønregulativet med henblik på at få hævet civilingeniørernes blokade, der nu har været i over 3 år; men endnu er det ikke lykkedes at opnå nogen forbedring.

I perioden umiddelbart før blokadens ikrafttræden i maj 1948 rejste 4 civilingeniører fra hedeselskabet. Senere har endnu 2 ingeniører foretrukket at søge andre stillinger med bedre løn- og avanceforhold, end hedeselskabet kunne byde dem, og frafaldet ville endda være blevet endnu større, hvis hedeselskabet ikke af egne midler havde ydet et par ingeniører et midlertidigt ekstra løntillæg.

I længden vil hedeselskabet ikke være i stand til at udføre sine opgaver med hensyn til landvindingsarbejdet på tilfredsstillende måde uden fornyet tilgang af unge civilingeniører, og man må derfor håbe, at der i den allernærmeste fremtid opnås en løsning på disse lønspørgsmål.

Til den oversigt, der foran er givet over årets arbejde indenfor hedeselskabets forskelligartede virksomhedsgrene, skal jeg nu som sædvanlig føje nogle sammenfattende betragtninger:

Det gælder for både *læplantningsarbejderne* og arbejdet med

plantagerne, at det aldrig før har været mere klart end nu, at der må fortsættes med uformindsket eller forøget tempo.

Situationen opfordrer i høj grad til forøget produktion, og det er forlængst fastslået, og af stadig flere og flere landmænd erkendt, at rationel læplantning er et af de gode produktionsforøgende midler, jordbruget råder over.

Hvad plantagerne angår turde den almindelige mangel på nåletrægavntræ af enhver art, som har karakteriseret forholdene på det danske træmarked i de sidste 10 år, være en kraftig opfordring til den nulevende generation om at fortsætte den skovrejsning, som de foregående slægtled efter bedste evne har søgt at gennemføre.

Der tæres i øjeblikket langt stærkere på Danmarks vedforråd, end skovene og plantagerne kan holde til. Denne alt for stærke udnyttelse må standses, såsnart det er muligt, og samtidig må danske skovdyrkere gøre, hvad muligt er for hurtigst igen at få alle gamle skove og plantager i fuld produktionsdygtig stand. Alle bestræbelser for at indtage nye dertil egnede arealer til skovdrift må støttes på enhver tænkelig måde. Det kunne for at fremme dette være rimeligt at overveje, om man ikke kunne give plantageejerne, der i lange perioder har måttet se bort fra normalt udbytte af de i plantageanlægene investerede beløb, mulighed for at afsætte deres træ til priser, der lidt bedre end de nugældende svarer til forholdene på verdensmarkedet.

Grundforbedringsvirksomheden har også i det forløbne år været af stort omfang. De af hedeselskabet i årets løb fuldførte landvindings- og dræningsarbejder har omfattet ca. 23 000 ha til en samlet bekostning af 26 millioner kr.

De nye *landvindingsarbejder* har i 1950 omfattet 35 med et interesseret areal på 6500 ha og en bekostning på ca. 6½ mill. kr. Disse arbejder er for hovedpartens vedkommende optaget på landvindingsudvalgets beredskabsliste. Der er nu ialt af Statens Landvindingsudvalg og landbrugsministeriet godkendt 804 landvindingsarbejder omfattende 92 587 ha til en bekostning af 98,2 mill. kr.

For landvindingsarbejdet fremefter er der nu særlig anledning til at pege på, at samtlige disse landvindingsarbejder vil være omtrent fuldførte med udgangen af 1951 og at de midler, der har været stillet til rådighed til støtte for gennemførelse af landvindingsarbejder, er opbrugt.

Der ligger endnu langs fjorde og åløb meget store arealer af naturlig frugtbar jord i næsten værdiløs tilstand, og det vil samfundsmæssigt være af overordentlig betydning, at arbejdet med disse arealers indvinding til fortrinlig landbrugsjord fortsættes — ja fortsættes med kraft. Betingelsen derfor er naturligvis, at de dertil fornødne midler bevilges, og landmændenes interesse for disse arbejders gennemførelse bør stimuleres derved, at landvindingsarbejderne — ligesom tidligere — kan *iværksættes hurtigt*, efter at bevilling er givet.

Dræningsarbejderne har været af lidt mindre omfang end i 1949, selvom de af hedeselskabet i 1950 fuldførte arbejder har omfattet 11 900 ha til en bekostning af 14,3 mill. kr. Der er dog noget, der tyder på, at den mindre nedgang skyldes det våde efterår og den tidlige vinter, der gjorde arbejds sæsonen kort. Trangen til dræning er landet over fremdeles så betydelig, at det er ønskeligt i mange år fremefter at fortsætte dette arbejde i samme store omfang som gennem det sidste tiår. Det er især den gode jord, der trænger til dræning, og udbytteforøgelsen kommer omgående.

Arbejdets fremgang hindres af de store dræningsomkostninger, som vel især vil gøre sig gældende, efter at det tilskud, der kan ydes til disse arbejder, nu er væsentlig nedsat.

Mergelvirksomheden arbejder sig støt og hurtigt fremad. Der er i det forløbne år stiftet 26 nye mergelselskaber, og der er herefter siden krigen stiftet ialt 87 mergelselskaber, og mergeltransporten er nu bragt op til et tilsvarende omfang som før krigen til ca. 1 million kubikmeter årligt.

Vore jorders kalkforsyning er et overordentlig vigtigt led i arbejdet for forøgelse af landbrugsproduktionen, og det er derfor glædeligt, at der nu er god udvikling i dette arbejde, der var helt standset under krigen; men de mængder af mergel og jordbrugskalk, der tilføres vore landbrugsarealer, er endnu langt fra tilstrækkelige. Kalktrangen i vore dyrkede arealer har en sådan udbredelse, at der kræves yderligere udvikling af dette arbejde.

Vedrørende vore landbrugsarealers forsyning med mergel eller jordbrugskalk er der anledning til at nævne — så ofte lejlighed dertil gives — at der lides et urimeligt produktionstab ved at arbejde med jord, der i forhold til bonitet og benyttelse har et altfor lavt reak-

tionstal, altså i væsentlig grad er kalktrængende. *Men man må bruge sin forstand med de dele* — thi det er næsten endnu værre, hvis jorden bliver overkalket eller overmerglet. Det er sikkert god grund til nu, da mange nye mergelselskaber går i gang med mergeludkørsel, stærkt at advare mod en tilbøjelighed til at give rigeligt udfra den uheldige motivering, at så slår det jo til noget længere. Ved grundforsyning, hvortil der kræves en betydelig tilførsel af kulsur kalk, må man som hidtil af økonomiske grunde anvende mergel eller råkalk, men det er helt forkasteligt, hvis man ikke sikrer sig imod, at reaktionstallet derved bliver for højt — *hellere en smule for lavt*.

Landmændene bør indstille sig på allerede få år efter merglingen eller kalkningen at undersøge udviklingen med hensyn til deres jorders kalktrangsforhold og derefter en gang i hvert sædskifteomløb lade foretage en kalktrangsundersøgelse, for, såsnart betydende kalktrang konstateres, at kunne afhjælpe denne ved ny tilførsel af små mængder findelt jordbrugskalk.

For et par år siden rettede jeg på hedeselskabets årsmøde en kraftig henstilling til vore kalkværker om at skaffe landbruget *lufttørret råkalk i pulverform, således at denne råkalk med gødningsspredere kunne fordeles på markerne i de nødvendige små mængder*. Derved ville vi få et kalkningsmiddel af omtrent samme værdi som den ovntørrede og pulveriserede kalk, og vi ville derved endvidere opnå — foruden at spare megen valuta til dyre kul — at landmændene fik et forholdsvis billigt kalkningsmiddel. Denne fremgangsmåde anviser en rationalisering af arbejdet ved vore jorders kalkforsyning, et arbejde, der må gå ud på tilførsel af *små mængder* jordbrugskalk, hvor dette er nødvendigt en gang i hvert sædskifteomløb.

Jeg har haft den glæde, at mange af vore store kalkværker har fulgt min henstilling.

Det går på hæld med *Danmarks moser*, og det er trist, at forholdene ude i verden atter har tvunget os til i unormalt omfang at ty til moserne for at sikre vinterens brændselsforsyning. Selv om produktionen af tørv i år på grund af den langvarige vinter først kunne påbegyndes 3—4 uger senere end normalt, kan der sikkert regnes med, at der i 1951 vil blive produceret omkring et par millioner tons tørvebrændsel mod knapt 1 million tons i 1950. Efter alt at dømme bliver der god brug for denne produktion, og det er godt, vi fremdeles har

moser tilbage, men det må ikke glemmes, at ekstraordinær tørveproduktion i fredstider samtidig med at beslaglægge landbrugsjord til læggeplads m. v. tærer på den reserve, som moserne er — og skal være — den dag, da katastrofen indtræffer.

Som bekendt har hedeselskabet sammen med foreningen af danske Mosebrugere stillet forslag om, at der foretages en undersøgelse af Danmarks moser. En sådan undersøgelse vil først og fremmest give os oplysning om, hvor store vore beholdninger af tørvemasse er, hvor de er beliggende, og hvad kvalitet de er af, hvilket nu engang er en betingelse for, at rationel udnyttelse kan foretages, men dernæst — og det må tillæges stor betydning — får vi samtidig en oversigt over de afgravede arealers størrelse, beliggenhed og beskaffenhed. Da disse jorder i årene fremefter i så vid udstrækning som muligt skal være med til at erstatte den landbrugsjord, vi årligt mister, er det påkrævet, at der tages fat på opgaven snarest muligt.

Den økonomiske situation for landet har selvsagt medført, at også statsbevillinger, hvis administration er betroet hedeselskabet eller som vedrører selskabets virkeområde, kom i søgelyset, og flere af dem kom ud for en stærk følelig nedskæring — især mergelbevillingerne og tilskudene i henhold til grundforbedringsloven.

Der er ingen tvivl om, at det var med stor betænkelighed, at regering og rigsdag så sig nødsaget til at forringe vilkårene for gennemførelse af produktive arbejder netop i en tid, hvor enhver produktionsforøgelse er betydningsfuld.

Vi forstår bevæggrunden for disse nedskæringer, og vor aktivitet for gennemførelse af sådanne arbejder vil ikke af den grund blive formindsket, men vi magter kun lidt, hvis ikke den praktiske landmand og skovbruger har lyst og mod til at gå i gang med opgaverne. Hvert frafald betyder samfundstab — at man slagter en høne, der lægger guldæg. Den nærmeste fremtid vil vise, om arbejdet i ønskeligt omfang kan fremmes på de ændrede økonomiske vilkår.

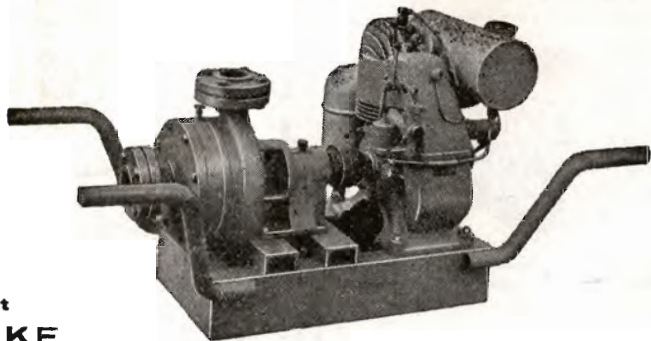
Det danske Hedeselskab kan med tilfredshed se tilbage på det år, der er gået, og hvor selskabets arbejde har bidraget sit til at øge en produktion, der er hårdt brug for, og som stærkt trues af omfattende beslaglæggelser af dyrket landbrugsjord.

Hedeselskabet kan glæde sig over at blive mødt med tillid overalt i befolkningen og hos de bevilgende myndigheder. — Det er denne tillid, der danner grundlaget for selskabets virke i vort samfund.

**Afvandingspumper
 Entreprenørpumper
 Husvandspumper
 Pumper for gartnerler
 og ethvert andet
 formål**

Skriv efter tilbud og brochure

**Aktieselskabet
 DE SMITHSKE**

JERNSTØBERIER OG MASKINVÆRKSTEDER - Aalborg - Telf. 6696

Dansk Brandforsikringselskab

„VERMUND“

af 1904 - gensidigt selskab.

Bygninger og løsøre.
 Virkefelt hele landet.

Hovedkontor: Banegaardsplads 4, Aarhus.

**Skivehus
 Asfalt- og
 Tagpapfabrik**

Asfalt
 til imprægnering
 af cementrør

**Det gensidige forsikringselskab
 Dansk Plantageforsikringsforening**

tegner forsikring for genplantningsværdien for nåletræs-
 plantager overalt i Danmark. — Indskud een gang for alle
 1 kr. pr. ha. Årlig præmie pr. ha 30 øre, minimum 2 kr.
 Vedtægter og indmeldelsesblanketter ved henvendelse til

FORENINGENS KONTOR I VIBORG
 Telefon 1340

Jordbrugskalk

Råkalk — findelt råkalk — pulveriseret jordbrugskalk

Skandinavisk Kalk- & Kridtindustri,

Skovbrynet, Aalborg. Telf. 9253. — Røgtelefon 921

Kalkværket: Gug station. Telf. Gug 10

**Mejeriernes og Landbrugets
 ULYKKESFORSIKRING**

Telefon 14350
 Gensidigt selskab

Reventlowsgade 14
 København V.

Ansoarsforsikring

Automobilforsikring

Aktieselskabet

BRØDRENE BRINCKER

Greisdals Hammerværk pr. Vejle - Grundlagt 1867

Specialitet: Tørvegrebte, tørvespader, drænværktøj, lyngleer

Alle slags grebe, forke, spader, roehakker, hostleer
 og haveredskaber leveres med fuld garanti

SPRIT
 til teknisk Anvendelse.

SKOVFRØKONTORET

JOHANNES RAHN & SØN NORMASVEJ 21 · KØBENHAVN-VÅLBY · TELF. VÅLBY 8

Leverer alle Arter Skovfrø efter forudgående Undersøgelse ved Statsfrøkontrollen i København samt med nøje Angivelse af Proveniens. — Frislister sendes paa Forlangende.

Katalog sendes gratis paa Forlangende

Aktieselskabet
L. Hammerich & Co.
Specialforretning i bygningsartikler
Grundlagt 1854 · Tlf. 7050 (3 linier)
Aarhus

Brostrøms
Planteskole

VIBORG
ved C. Nielsen
Telefon 42

leverer alle planter for
HAVE, MARK og SKOV
Hårdføre og veldrevne arter
for ethvert formål

FRØKONTORET

(for undersøgt markfrø)

— Grundlagt 1887 —

KOLDING

Telefon 43

Herning Hede- & Discontobank

10—12¹/₂, 2¹/₂—5
Telefon 5 · 273 · 720

PALUDANS

PLANTESKOLE

— — — KLARSKOV — — —

130 tdr. land

Skovplanter, hæk- og
hegnplanter, allétræer

Forlang prisliste

TELEFON KLARSKOV NR. 9

Varde Bank

Esbjerg afdeling

Kongensgade 62
og fiskerihavnen

Frøavlscenret

HUNSBALLE

Holstebro · Tlf. 533

Frøavl og frøhandel

Hulkjærhus Planteskole

RØDKJÆRSBRO

Telefon Ans 25

Planter til skove,
læhegn og haver

RESENBRO

CEMENTSTØBERI

v/ ingeniør C. G. Madsen

Telefon 34

Prima b-tonrør efter dansk
ingeniørforenings normer

Mrk. $\triangle$ i alle gangbare dimen-
sioner fra 10—60 cm såvel med
som uden muffe

Røde
drænrør
2" — 12"

● Fredenshøj Teglværk
Aabenraa · Telefon 2127

Sophus Berendsen A/S

V. Farimagsgade 41 · København V.

Store Torv 10 · Aarhus

ALT I ENTREPRENØRMATERIEL

Leverandør til hedeselskabet

Rødkjærsgade Cementvarefabrik
ved I. T. Birck · Telef. Rødkjærsgade 14

FØRER KUN $\triangle$ MÆRKEDE VARER

Alle arter betonvarer til afvanding og kloak føres

Forlang tilbud

A/S **Skive Markfrøkontor**
Grundlagt 1896
Telefon 94 Skive
FRØAVL · FRØHANDEL

Trifoliums Frø

giver stor Høst.

VESTJYLLANDS MERGELFORSYNING

Andelsselskab

påtager sig

udnyttelse af lokale lejer
og
tilrettelægning af mergelleverancer.

Moderne grab-materiel til rådighed. - Levering af højprocentig mergel fra egne lejer.
Jordbrugskalk og pulv. kalk i fine kvaliteter fra Hillerslev Kalkværk.

Alle oplysninger og tilbud fås hos:

TRIER HØJ,
kasserer,
Vostrup.

I. M. LAURIDSEN,
næstformand,
Gørding.

JESPER JESPERSEN,
formand,
Gødstrup.

i Forsikring skal man ha' . .
BALTICA

**SPEJLBORGS
PLANTESKOLE**

BRØNDERSLEV
Telefon 382

SKOV-, LÆ-
OG HÆKPLANTER

A/s Fiskbæk Briketfabrik

Herborg 12

Aarhus Privatbank

Stiftet 1871

Aarhus: Hovedkontor
København: Nygade 1

Aktiekapital og reserver
andraget ialt ca. kr. 21.400.000,—

Viborg Papir-Comp.

Papir & papirvarer en gros.
Bogtrykkeri.
Kontorforsyning.

Sct. Mathiasgade 31—33.
Tlf. Viborg 802—803.

H. Theut

VIBORG - Tlf. 1559 . 1560

Brunkul - Mergel - Kalk

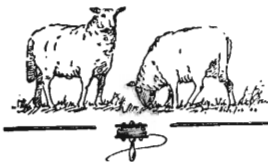
Midtjysk Brunkul Industri

Tlf. Kolkær 28 x

Katrinebjerg Teglværk

Tlf. Hejnsvig 17

Mursten - Drænrør

**Andels-
Klædefabriken**

Grindsted

Telefon 20

L. KRISTENSEN

REMINGTON OG REMTOR
SKRIVEMASKINER

DANMARKS ÆLDSTE
SKRIVEMASKINE-FIRMA

FREDERIKSBERGGADE 1 A
KØBENHAVN K.

**Funder
Karosserifabrik**

Telefon 12

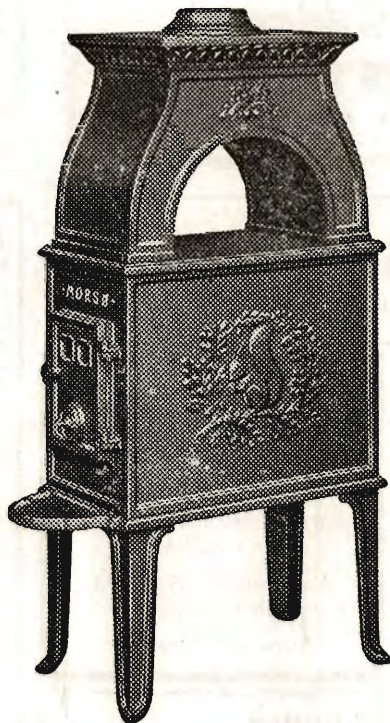
**Traktor-Førerhuse,
Gummivogne m. m.**

Carlo Mortensen

Bogtrykkeri & kartonnage

St. Sct. Mikkelsgade 21 . VIBORG . Telefon 355

Morsø Støbegods

AKTIESELSKABET
N.A.Christensen & Co.
KGL HOFLEVERANDØR
NYKØBING MORS

Redaktionsudvalg: Afdelingsleder, civilingeniør J. Parbo (formand),
afdelingsleder, skovrider B. Steenstrup og botaniker N. C. Nielsen.
Redaktør: Har. Skodshøj.

Carlo Mortensens Bogtrykkeri, Viborg